

PUL OQIMLARI TO'G'RIDAGI HISOBOTNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TUZISH

Turopova Nigora Xolmurod qizi

Termez state university

nturopova@tersu.uz

Jo'rayev Sardor Xalil o'g'li

Termiz Davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10927125>

Annotatsiya: Mazkur maqolada pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida bevosita usuldan foydalangan holda tuzish tartibi ochib berilgan. Respublikamizda pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni tuzishda faqatgina bevosita usuldan foydalanib kelinmoqda, shu sababli biz tomonimizdan bevosita usulni ham tadbqiq etilishi investorlarning moliyaviy hisobotlarga ishonchlining oshishiga xizmat qilishiga erishiladi.

Kalit so'zlar: pul mablag'lari, pul mablag'larining ekvivalentlari, pul oqimlari to'g'risidagi hisobot, bevosita usul, operatsion faoliyat, investitsion faoliyat, moliyaviy faoliyat, moliyaviy hisobot, xaridorlardan tushum, tovarlar va xizmatlar uchun etkazib beruvchilarga to'lovlar, xodimlarga to'lovlar, foyda solig'i bo'yicha to'lovlar.

KIRISH

Xo'jalik yurituvchi subyektlarga moliyaviy hisobotlarni tuzishda asosiy urinish moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot egallaydi. Tadbirkorlik sub'ekti o'zining MHXS bo'yicha moliyaviy holat to'g'risidagi boshlang'ich hisobotida va uning MHXS bo'yicha birinchi moliyaviy hisobotlari qamrab olgan hamma davrlarda bir xil hisob siyosatlarini qo'llashi kerak. Tadbirkorlik sub'ekti MHXSning oldinroq amalda bo'lgan boshqa tahrirlarini qo'llamasligi kerak. Tadbirkorlik sub'ekti qo'llanilishi hali shart bo'lmagan yangi MHXSni ushbu MHXSni muddatidan oldin qo'llash ruxsat etilganida qo'llashi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Boshqa belgilangan holatlardan tashqari hollarda, tadbirkorlik sub'ekti o'zining MëHXS bo'yicha moliyaviy holat to'g'risidagi boshlang'ich hisobotida:

(a) MHXSlar bo'yicha tan olinishi talab qilingan barcha aktivlar va majburiyatlarni tan olishi kerak;

(b) MHXSlar tan olinishiga yo'l qo'ymadigan aktivlar va majburiyatlarni tan olmasligi kerak;

(v) oldingi BHUTga ko'ra aktiv, majburiyat yoki kapitalning bitta turi sifatida tan olingan, lekin MHXSlarga muvofiq aktiv, majburiyat yoki kapitalning boshqa turi sifatida tan olingan moddalarni qayta tasniflamasligi kerak; va

(g) barcha tan olingan aktivlar va majburiyatlarni baholashda MHXSlarni qo'llashi kerak [1].

Tadbirkorlik sub'ekti o'zining MHXS bo'yicha moliyaviy holat to'g'risidagi boshlang'ich hisobotida qo'llaydigan hisob siyosatlari u oldingi BHUT bo'yicha xuddi shu sanaga qo'llagan hisob siyosatlaridan farq qilishi mumkin. Buning natijasida yuzaga keladigan tuzatishlar MHXSlarga o'tish sanadan oldin ro'y beradigan operatsiya va hodisalar natijasida paydo bo'ladi. Shu bois, tadbirkorlik sub'ekti ushbu tuzatishlarni MHXSlarga o'tish sanasida to'g'ridan-to'g'ri taqsimlanmagan foydada (yoki, o'rinli bo'lsa, kapitalning boshqa toifasida) tan olishi kerak. Shunga ko'ra, moliyaviy holat to'g'risidagi hamda foyda va zarar to'g'risidagi hisobotlarni tuzib bo'lgandan so'ng pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni tuzish imkoniyatini beradi.

Moliyaviy hisobotlarni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha tuzish lozimligi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611 sonli "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi qaroriga asosan belgilangan [2].

Shundan kelib chiqqan holda, Pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni xalqaro standartlar asosida tuzish lozimligi belgilanadi. Xalqaro amaliyotda investitsiyalar asosiy e'tiborni moliyaviy hisobotning shakllaridan biri bo'lgan pul oqimlari to'g'risidagi hisobotga qaratadi. Sababi, sub'ektga qancha pul kirishi va chiqishi ko'p bo'lganligi ularning qiziqishiga zamin uyg'otadi.

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni tuzish va taqdim etish tartibini takomillashtirish masalalari xorijiy hamda MDH mamlakatlarining iqtisodchi olimlari tomonidan ham o'rganilgan. Ular qatoriga A.Arens, B.Nidlz, V.Savitskaya, M.Bocharev, K.Lobbek, P.Kamyshev, A.Ionova va boshqalarni kiritish mumkin. Pul oqimlari hisobotni tuzish va taqdim etish tartibini ishlab chiqish va amalga oshirish bo'yicha respublikamiz olimlari ham ayrim natijalarga erishgan. Bu borada, respublikamizning etakchi iqtisodchi olimlaridan I.T.Abdukarimov, M.Q.Pardaev, A.S.Sotivoldiev, A.V.Vahobov, M.M.To'laxo'jaeva, A.K.Ibragimov, A.H.Pardaev, O.M.Kuljanov va boshqalar tomonidan ilmiy maqola hamda risolalarida tadqiq etilgan. Ammo, bu ishlarda pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida bevosita usuldan foydalanib tuzish tartibi ochib berilmagan. Mazkur maqola tadqiqot jarayonida pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida bevosita usuldan foydalangan holda tuzish tartibi ochib berish maqsadida ilmiy-tadqiqotning tanlanma adabiyotlar tahlili, guruhlashtirish, analiz, sintez, induksiya, deduksiya, qiyosiy taqqoslash, ma'lumotlarni yig'ish va iqtisodiy matematika kabi keng foydalanilgan. Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot, boshqa moliyaviy hisobotlar bilan birgalikda foydalanilganda, foydalanuvchilarga xo'jalik sub'ektining sof aktivlaridagi o'zgarishlarni, ularning moliyaviy strukturasi (likvidligi va to'lov qobiliyati)ni va o'zgarayotgan imkoniyatlar va sharoitlarga moslashish maqsadida o'zining pul oqimlari summasi va muddatlariga ta'sir ko'rsata olish qobiliyatini baholash uchun ma'lumot bilan ta'minlaydi. Pul oqimlari to'g'risidagi ma'lumotlar xo'jalik sub'ektining pul mablag'lari va ularning ekvivalentlarini keltirib chiqarish imkoniyatlarini baholashda foydalidir, hamda foydalanuvchilarga har xil xo'jalik sub'ektlariga tegishli kelgusi pul oqimlarining joriy (keltirilgan) qiymatini baholash va solishtirish modellarini ishlab chiqish imkonini beradi [3].

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot undan foydalanuvchilarga xo'jalik yurituvchi sub'ektning moliyaviy ahvalidagi o'zgarishlarni baholashga imkon beradi, ularni hisobot davrida qancha pul tushgani va qancha pul chiqqani to'g'risidagi axborot bilan ta'minlaydi. Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot pul tushumlari va to'lovlarini uchta asosiy toifaga ajratadi: operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyat. Operatsion faoliyat natijasida kelib chiqadigan pul oqimlarining summasi -xo'jalik sub'ekti, moliyalashtirishning tashqi manbalariga murojat qilmasdan, o'z operatsion faoliyatidan yuzaga kelgan qarzlarni to'lash, o'zining operatsion faoliyatini yurgizish qobiliyatini saqlash, dividendlarni to'lash va yangi investitsiyalar qilish uchun etarli bo'lgan pul oqimlarini qay darajada hosil qilganligini aks ettiruvchi asosiy ko'rsatkichdir. Operatsion faoliyatidan oldingi davrlarda kelib chiqqan pul oqimlarining alohida tarkibiy qismlari to'g'risidagi ma'lumot, boshqa ma'lumotlar bilan birgalikda, operatsion faoliyat bo'yicha hosil bo'ladigan kelgusi pul oqimlarini prognoz qilishda foydalidir.

Operatsion faoliyat bo'yicha pul oqimlarini aks ettirish [4] (BHMSda quyidagilar ochib berilmagan):

19. Tadbirkorlik sub'ektlari operatsion faoliyat bo'yicha pul oqimlarini bevosita usulni qo'llash orqali hisobotda ko'rsatishi ma'qullanadi. Bevosita usulni qo'llash natijada kelgusi pul oqimlarini baholash uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan hamda bilvosita usulni qo'llashda aks ettirilmaydigan ma'lumotlar ta'minlanadi. Bevosita usul qo'llanilganida, yalpi pul tushumlari va yalpi pul to'lovlarining asosiy toifalari to'g'risidagi ma'lumotni quyidagi yo'llar bilan olish mumkin:

- (a) tadbirkorlik sub'ektlarining buxgalteriya hisobi ma'lumotlaridan; yoki
- (b) umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobotda aks ettiriladigan sotishdan tushum, sotish tannarxi (moliyaviy institutlar uchun foizlar va shunga o'xshash daromadlar hamda foiz xarajatlari va shunga o'xshash xarajatlar) va boshqa moddalarni quyidagilarga tuzatish orqali:
 - (i) davr mobaynida tovar-moddiy zaxiralardagi va operatsion debitorlik va kreditorlik qarzaridagi o'zgarishlar;
 - (ii) boshqa pul mablag'lari harakatlanmaydigan moddalar; va
 - (iii) investitsion yoki moliyaviy faoliyat bo'yicha pul oqimlarini keltirib chiqaradigan boshqa moddalar.

15. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt operatsiya faoliyatidan vujudga kelgan pul mablag'lari harakatini quyidagilardan foydalanib, ochib beradi:

- 15.1. Yalpi pul tushumlari va yalpi pul to'lovlari asosiy turlari ochib beriladigan bevosita usul;
- 15.2. Bilvosita usul. Bu usulga muvofiq sof daromad yoki zararga joriy aktivlar va majburiyatlarning o'zgarishiga, ishonchsiz operatsiyalarga, shuningdek operatsiya investisiya yoki moliya faoliyati natijasida olingan daromadlar va ko'rilgan zararlarga qarab o'zgartirish kiritiladi.

Asosiy xolatlarning barchasini to'g'ri keladi [5].

BHXS: IAS 7 ga ko'ra, tadbirkorlik sub'ektlarining pul oqimlari to'g'risidagi axborot, moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilar uchun, tadbirkorlik sub'ektlarining pul mablag'lari va ularning ekvivalentlarini hosil qilish qobiliyatiga hamda ushbu pul oqimlaridan foydalanish ehtiyojlariga baho berishda asos sifatida foydalidir. Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot davr davomidagi pul oqimlarini operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyatlar bo'yicha tasniflangan holda ko'rsatishi kerak.

Izchil turkumlashtirish:

- Pulga daxli bulmagan operatsiyalar kiritilmaydi;
- To'g'ri yoki egri usulni qo'llash MHXS 7 to'g'ri usulni qo'llashni tavsiya etadi;
- Moliya tashkilotlariga hisobotlarni NETTO asosida tuzish imkonini beradi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni tuzish, hisoblash tamoyiliga amal qilmaydi. Shundan kelib chiqqan holda, pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni bevosita usulda tuzish uchun operatsion faoliyatning pul mablag'lari oqimini aniqlash uchun quyidagi ko'rsatkichlarga e'tibor qaratish lozim:

1. Xaridorlardan tushum;
2. Tovarlar va xizmatlar uchun etkazib beruvchilarga to'lovlar;
3. Xodimlarga to'lovlar;
4. Foyda solig'i bo'yicha to'lovlar.

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobotlarni tuzishda, avvalombor, xalqaro

standartlar asosida tuzilgan moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot hamda foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotdan foydalaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR Yuqoridagi ko'rsatkichlarni aniqlash uchun har bir ko'rsatkich formulasi [6] ni keltirib o'tamiz:

1. Xaridorlardan tushumlar.

Tushum $\pm$ olinadigan schyotlarning kamayishi (ko'payishi) $\mp$ xaridorlardan olingan avanslarning kamayishi (ko'payishi) = xaridorlardan tushumlar Xaridorlardan tushumlar = $698000 + 8000 = 706000$ Yuqoridagi formulada tushum foyda va zarar to'g'risidagi hisobotdan, olinadigan schyot va xaridorlardan olingan avans esa moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot orqali olinadi.

2. Tovarlar va xizmatlar uchun etkazib beruvchilarga to'lovlar. Mol etkazib beruvchilarga to'lovlar = sotilgan mahsulot tannarxi + davr xarajatlari - eskirish bo'yicha xarajatlar - asosiy vositalarni sotishdan zarar - mehnatga haq to'lash bo'yicha xarajatlar $\mp$ zaxiralarning kamayishi (ko'payishi) $\mp$ to'lanadigan schyotlarning kamayishi (ko'payishi) Mol etkazib beruvchilarga to'lovlar = $457000 + 116000 - 37000 - 3000 - 58000 + + 34000 - 4\ 000 - 7\ 000 = 498000$

3. Xodimlarga to'lovlar. Xodimlarga to'lovlar = mehnatga haq to'lash bo'yicha xarajatlar $\pm$ mehnat haqi bo'yicha majburiyatning kamayishi (ko'payishi) Xodimlarga to'lovlar = $58000 - 3000 = 55000$

4. Foyda solig'i bo'yicha to'lovlar. Foyda solig'i bo'yicha to'lovlar = joriy foyda solig'i bo'yicha xarajat $\pm$ to'lanadigan joriy soliqning kamayishi (ko'payishi) Foyda solig'i bo'yicha to'lovlar = $18000 + 2000 = 20000$ Yuqoridagi formulalar orqali pul oqimlari to'g'risidagi hisobotning operatsion faoliyatdan sof pul oqimlari aniqlanadi. Pul oqimlarini sof asosda aks ettirish:

22. Quyidagi operatsion, investitsion yoki moliyaviy faoliyatlar bo'yicha kelib chiqadigan pul oqimlari hisobotda sof asosda ko'rsatilishi mumkin:

A) mijozlar nomidan olingan pul tushumlari va amalga oshirilgan to'lovlar, agar pul oqimlari tadbirkorlik sub'ektining emas, balki mijozning faoliyatini aks ettirsa; va

B) tez aylanadigan, katta miqdorlardagi va so'ndirish muddati qisqa bo'lgan moddalar bo'yicha pul tushumlari va to'lovlari.

22(b) bandida aytib o'tilgan pul tushumlari va to'lovlariga quyidagilar bo'yicha qilingan bo'naklar va to'lovlar misol bo'la oladi:

(a) kredit kartochkalari egalariga tegishli asosiy summalar;

(b) investitsiyalarni sotib olish va sotish; va

(v) boshqa qisqa muddatli qarzlar, masalan, so'ndirish muddati uch oy va undan ham kam bo'lgan qarzlar Investitsion faoliyat natijasidagi pul oqimlarini alohida oshkor etish muhimdir, chunki bunday pul oqimlari kelajakdagi daromad va pul oqimlarini olish uchun mo'ljallangan resurslar uchun qancha harajatlar sarflanganini aks ettiradi. Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aktiv tan olinishiga olib keladigan harajatlarga investitsion faoliyat sifatida tasniflanishi mumkin. Investitsion faoliyatning pul mablag'lari oqimini aniqlash uchun:

- Asosiy vosita va boshqa uzoq muddatli aktivlarni sotib olish va sotish;

- Moliyaviy investitsiyalarni sotib olish va sotishga e'tibor qaratiladi.

Moliyaviy faoliyatdan kelib chiqadigan pul oqimlarini alohida ko'rsatish muhimdir, chunki bu xo'jalik sub'ektini moliyalashtiradigan tomonlar kelgusi pul oqimlariga bo'lgan talablarni

oldindan bilishi uchun foydalidir. Moliyaviy faoliyat natijasida hosil bo'ladigan pul oqimlariga quyidagilar kiradi:

- Aksiyalar yoki boshqa ulushli vositalarni chiqarishdan keladigan pul tushumlari;
- Korxonaning aksiyalarini sotib olish yoki muomaladan chiqarish uchun mulk egalari to'lovlar;
- Qarz majburiyatlarini to'lash;
- Foizlar bo'yicha to'lovlar;
- Dividendlar bo'yicha to'lovlar.

Xo'jalik sub'ekti investitsion va moliyaviy faoliyatlardan kelib chiqadigan yalpi pul tushumlari va yalpi pul to'lovlarining asosiy toifalarini hisobotda alohida ko'rsatishi kerak. Quyidagi operatsion, investitsion yoki moliyaviy faoliyatlar bo'yicha kelib chiqadigan pul oqimlari hisobotda sof asosda ko'rsatilishi mumkin:

(a) mijozlar nomidan olingan pul tushumlari va amalga oshirilgan to'lovlar, agar pul oqimlari xo'jalik sub'ektning emas, balki mijozning faoliyatini aks ettirsa; va

(b) tez aylanadigan, katta miqdordagi va so'ndirish muddati qisqa bo'lgan moddalar bo'yicha pul tushumlari va to'lovlari. Moliyaviy institutning quyidagi faoliyatlaridan kelib chiqadigan pul oqimlari hisobotda sof asosda ko'rsatilishi mumkin [8]:

(a) so'ndirish sanasi qat'iy belgilangan omonatlarni qabul qilish va qaytarib berish bo'yicha pul tushumlari va to'lovlari; (b) boshqa moliyaviy institutlarda omonatlarni joylashtirish va qaytarib olish; va (v) mijozlarga ajratilgan bo'naqlar va kreditlar hamda bo'naklar vakreditlarning qaytarilishi. Pul oqimlari to'g'risidagi hisobotning operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyatlarining yig'indisi pul mablag'lari va ekvivalentlarining sof ko'payishi yoki kamayishi hosil qiladi. Ulushli investitsiyalar pul ekvivalentlariga kirmaydi, bundan ular, aslini olganda, pul mablag'larining ekvivalentlari bo'lgan holatlari istisno, masalan so'ndirilishiga qisqa muddat qolganda sotib olingan va so'ndirilish muddati aniq belgilangan imtiyozli aksiyalar misolida kabi (9-BHMSdakeltirilmagan) [9].

Davr boshiga va davr oxiriga pul mablag'lari va ekvivalentlarining farqi pul oqimlari valyuta kurslari o'zgarishining ta'sirini aniqlash imkonini beradi. Xorijiy valyutada aks ettirilgan pul oqimlari BHXS 21 "Valyuta kurslaridagi o'zgarishlarning ta'sirlari"ga muvofiq tarzda taqdim etiladi. Bunda haqiqatdagi kursga taxminan teng bo'lgan ayirboshlash kursini qo'llashga ruxsat etiladi. Masalan, xorijiy valyutadagi operatsiyalarni aks ettirish yoki xorijiy shu'ba tadbirkorlik sub'ektining pul oqimlarini bir valyutadan boshqa valyutaga o'tkazish uchun ma'lum davr uchun o'rtacha tortilgan ayirboshlash kursi qo'llanilishi mumkin. Biroq, BHXS 21-ga muvofiq xorijiy shu'ba tadbirkorlik sub'ektining pul oqimlarini funksional valyutaga o'tkazishda hisobot davrining ohiridagi ayirboshlash kursini qo'llashga ruxsat etilmaydi.

. MHXS 166 dan ortiq mamlakatda qo'llaniladi. O'zbekistonda quyidagi tashkilotlar MHXS asosida hisob yuritishlari va hisobot topshirishlari zarur:

- 2000 dan ortiq aksiyadorlik jamiyatlari, tijorat banklari, sug'urta kompaniyalari va yirik soliq to'lovchilar;
- bosqichma-bosqich – davlat ulushiga ega bo'lgan korxonalar va davlat korxonalari.

Ushbu tashkilotlar buxgalteriya xizmati shtatida MHXS bo'yicha sertifikatlangan kamida uchta mutaxassisga ega bo'lishi kerak [10].

Moliyaviy hisobotlarni tuzishda hisoblash printsipi orqali amalga oshirish jarayoni yo'lga qo'yilgan, lekin pul oqimlari to'g'risidagi hisobot uchun esa hisoblash printsipi shart emas.

Shunga muvofiq pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni tuzishda xalqaro tajribalardan keng foydalangan holda bevosita usul orqali tuzish maqsadga muvofiq. Buning natijasida investorlarning moliyaviy hisobotlarga yanada ishonch va qiziqishining oshishiga erishiladi. Pul oqimlari to'g'risidagi hisobotning operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyati bo'yicha ko'rsatkichlarini aniqlashda, ularning tarkibi quyidagilardan iborat bo'lishi maqsadga muvofiq:

1. Operatsion faoliyat:

- Mahsulot, tovar va xizmatni sotish;
- Tovar va xizmatlar uchun mol etkazib beruvchilarga to'lovlar;
- Royaltlardan (patent, avtorlik huquqidan foydalanganlik uchun to'lovlar va boshq.), turli tavsifdagi taqdirlashlar, foiz daromadidan, komission yig'imlardan va boshqa daromadlar;
- Korxona xodimlariga pullik to'lovlar, operatsion xarajatlar;
- Tovar-moddiy zahiralarning kamayishi;
- Tovar-moddiy zahiralarning ko'payishi;
- Savdo va vositachilik maksadlarida tuziladigan bitimlar bo'yicha pullarning kelib tushishi;
- To'langan foizlar;
- Joriy majburiyatlarining ko'payishi, jumladan investitsiya va moliyaviy faoliyatga kirmaydigan daromad solig'i;
- Joriy majburiyatlarining kamayishi, jumladan investitsiya va moliyaviy faoliyatga kirmaydigan daromadga soliq;
- Pulsiz xarajatlar:

a) asosiy vositalarning va nomoddiy aktivlarning amortizatsiyasi, tabiiy resurslarining kamayishi

b) qarzlariga oid qimmatli kog'ozlar bo'yicha chegirmalarining amortizatsiyasi;

- Pulsiz muomalalari:

a) qarzlariga oid qimmatli qog'ozlar bo'yicha ustamaning amortizatsiyasi

2. Investitsiya faoliyati:

- Yer, binolar, uskunarlar, nomoddiy va boshqa uzoq muddatli aktivlarni sotishdan tushumlar;
- Yerni, binolarni, uskunalarni, nomoddiy (masalan, patentlarni) va boshqa uzoq muddatli aktivlarni sotib olish to'lovlari, kapitallashtirish bilan bog'liq tajribakonstruktorlik ishlariga to'lovlar, hamda pudratchilarni jalb qilmasdan korxona tomonidan yaratiladigan er, bino, uskunalarga to'lovlar;
- Boshqa tashkilotlarning aksiyalarini yoki boshqa qarz majburiyatlarini chiqib ketishidan/sotilishidan kirimlar (pul mablag'larining ekvivalentlari deb hisoblangan yoki sotuv uchun saqlanadigan majburiyatlar uchun bo'ladigan to'lovlardan tashqari);
- Boshqa korxonalarning aksiyalariga yoki qarz majburiyatlariga qo'yilmalar. Kapitalda ishtirok etish ulushiga badallar (pul mablag'larining ekvivalentlari hisoblangan yoki sotish uchun saqlanayotgan to'lov xujjatlari bo'yicha to'lovlardan tashqari);
- Boshqa korxonalarga berilgan bo'naklarning qaytarilishi va qarzlarining to'lanishidan kirimlar (operatsion faoliyat bo'lgan foiz daromadlaridan tashqari);
- Boshqa korxonalarga berilgan bo'nak to'lovlari va qarzlar.

3. Moliyaviy faoliyat:

- Aksiyalarni chiqarishdan kelgan pul mablag'lari;
- Xususi sotib olingan aktsiyalar uchun to'lovlar;

- Qarz mablag'laridan kelgan tushum (chiqarilgan veksellar, obligatsiyalar, garov xatlari va boshqa qisqa va uzoq muddatli kredit va qarzlar);

- Kredit va qarzlarining to'lanishi (operatsion faoliyatning qarzlar bo'yicha foizlardan tashqari);

- Aktsiyadorlarga dividendlarni to'lanishi va kapitalning boshqa turdagi taqsimlanishi. Aktsiyalarning chiqarishdan kelgan pul moliyaviy ijara bilan bog'liq bo'lgan majburiyatlar bo'yicha to'lovlar [11]. Iqtisodchi olimlarning fikr-mulohazalari umumlashtirilgan holda "pul mablag'lari" tushunchalariga yangicha ta'rif berildi: "Pul mablag'lari - majburiyatlarni zudlik bilan tiklash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan turdagi mablag'lardir. Pul mablag'lariga moliyaviy muassasalardagi joriy schetlaridagi qoldiqlar, naqd kupyuralar, tangalar, valyutalar, kassadagi naqd pullar va moliyaviy muassasalar tomonidan muddatli depozitlar va muomaladan chiqarish uchun qabul qilingan pul hujjatlaridir». Bugungi kunda pul oqimlari hisobotini tuzishda va uning amaliyotida ayrim xatoliklarga yo'l qo'yilmoqda. Bu esa hisobot shaklini mukammal darajada shakllanmaganligidan dalolat beradi. Shu sababli «Pul oqimi to'g'risida»gi hisobot shakliga ayrim o'zgartirishlar kiritilish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Ya'ni, birinchidan, hozirgi amalda qo'llanilayotgan hisobot shaklida korxonaning pul mablag'larini kirimi va chiqimi bir hisobot davri ko'rinishida aks etgan. Vaholanki, korxonalarning turli faoliyatlarini bir necha yillik davrlar bo'yicha o'rganish, taxlil qilish hamda baho berish maqsadga muvofiqdir. «Pul oqimlari to'g'risida»gi hisoboti shaklida ham «Buxgalteriya balansi» (1-shakl) hamda «Moliyaviy natijalar to'g'risida»gi hisobot (2-shakl) shakllari singari ikki hisobot davrini aks ettirish yaxshi samara bergan bo'lardi. Ikkinchidan, hozirgi kunda amalda bo'lgan ushbu hisobot shaklida pul mablag'larini harakati har bir faoliyat turlari bo'yicha alohida bo'linmalarda tasniflangan.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni bevosita usuldan foydalangan holda tuzish va uni taqdim etish natijasida kompaniyalarning moliyaviy hisobotlarini xalqaro standartlar asosida shakllantirish imkoniyati yanada oshadi hamda amaliyotda ushbu shaklni tuzishda yuzaga kelayotgan muammollarni bartaraf etishga va investorlar uchun pul oqimlari holatini ushbu shakldan aniqlashda qulayliklarga olib kelishga xizmat qiladi

References:

1. Turopova N. O 'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari. – 2023
2. Буранова Л. В и др Зарубежный опыт ипотечного жилищного кредитования// O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. –T. 2. – №. 19. – С. 437-435
3. O'zbekiston Respublikasining Yangi Konstitutsiyasi. // Xalq so'zi, 2023 yil, 2 may soni.
4. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. - Toshkent: "O'zbekiston", 2017, - 12 b.
5. M.I.Raxmatillaeva, D.Yu.Ismailova Yoshlar tarbiyasining milliy- ma'naviy xususiyatlari va istiqbollari. "XXI asr - intellektual yoshlar asri" Respublika ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari (2023 yil 30 mart). Toshkent: O'zR FA, 2023. 208 b.
6. B.Umurzakov, G.Abdurahmanova, S.Xolmurotov. Korxonada kadrlar siyosati. Toshkent. ToshDIU. 2023. - 190 b.

7. Ashurova F. Xodimlar bilan ishlashda qo'l keluvchi 4 maslahat. Qarang: <https://www.norma.uz/>

